

Лотин Л. О.,
здобувач Київського національного університету культури і мистецтв

АНАЛІЗ ПУБЛІКАЦІЙ І ВІДГУКІВ ПРО ТВОРЧІСТЬ СЕРГІЯ ОЛЕКСІЙОВИЧА ГРИГОР'ЄВА

У науковій роботі автор аналізує й порівнює критичні відгуки про творчість С. А. Григор'єва. Актуальність роботи полягає в тому, що в пострадянський час з'явилося чимало критичних статей, які однобічно, тенденційно висвітлюють життя і творчість С. А. Григор'єва що, викликає необхідність захистити людську честь і гідність художника. Наукова новизна полягає у публікації нових відомостей про творчу та педагогічну діяльність видатного художника радянської епохи.

Ключові слова: студія, жанр, виставка, живопис, живописний, мистецтво.

В научной работе автор анализирует и сравнивает критические отзывы о творчестве С. А. Григорьева. Актуальность работы заключается в том, что в постсоветское время появилось немало критических статей, которые односторонне, тенденциозно освещают жизнь и творчество С. А. Григорьева, что вызывает необходимость защитить человеческую честь и достоинство художника. Научная новизна заключается в публикации новых сведений о творческой и педагогической деятельности выдающегося художника советской эпохи.

Ключевые слова: студия, жанр, выставка, живопись, живописный, искусство.

In this research work, the author analyzes and compares the critical reviews of the work of S.A. Grigoriev. Relevance of the work lies in the fact that in the post-Soviet period there were many critical articles, one-sided slant life and work of Grigoriev S.A. that calls for the protection of human dignity and honor of the artist. Scientific novelty is to publish new information about creative and educational activities of the outstanding artist of the Soviet period.

Key words: studio, genre, exhibition, painting, picturesque, art.

Історія вітчизняного образотворчого мистецтва, зокрема радянського періоду, славно багатьма видатними майстрами. Один з них – Академік академії мистецтв СРСР, професор і ректор Київського художнього інституту Сергій Олексійович Григор'єв. Його твори, у тому числі визнані критикою, схвалені громадськістю, – «Повернувся» (1954), «Воротар» (1949), – здавалося, знайшли своє місце в історії. Але в роки перебудови й пов'язаної з нею сверблячки переоцінки всіх цінностей знайшлося й чимало охочих не просто уточнити місце, вже відведене майстру, але й зовсім викреслити його ім'я зі сторінок опису позитивного досвіду вітчизняного мистецтва. Мета цієї статті – захистити добре ім'я Сергія Олексійовича Григор'єва як художника, педагога й людини від однобічно-тенденційної, а часом й непрофесійної й взагалі недобросовісної критики.

Наприклад, у 1998 р. була опублікована праця Б. Лобановського «Реалізм і соціалістичний реалізм в українському живописі радянського часу: Історія. Колекція.

Експеримент», видана у Києві 1998 р. Мистецтвознавець продемонстрував своє неоднозначне ставлення до художників – «соцреалістів». Когось він «викрив», а когось «помилував». У числі перших виявився особистий погляд на творчість художника С. Григор'єва. Б. Лобановський пише: «...Мабуть, найбільш характерним і вдалим явищем епохи став Сергій Григор'єв, ще в 30-ті роки асистент Федора Кричевського, відомий невеликими жанровими полотнами й портретами. Маленький майстерний згусток енергії, самовдоволення і хитрого цинізму, цінитель жіночої натури у всіх її проявах, він зумів осідлати і добре приручити «кобилу» соцреалізму. Як вже зазначалося, «тематична» картина була провідним жанром з претензією на державну премію або отримання чергового звання «заслуженого» або «народного». При виборі ступеня прохідності теми, питання вирішувалося завдяки солідному розміру полотна. Майстром, який вмів надавати «ідеологічну» й «виховну» цінність дрібним подіям життя й став Сергій Григор'єв» [3; 39–40]. Далі йдуть відгуки про найвідоміші твори художника і, безпосередньо, про картину «Повернувся» (1954). Як пише Б. Лобановський, «Уявна важливість теми виконувала велику роль, ніж сумнівна «життєва» цінність та була цілком безпечна... Він був майже характерним представником «вікторіансько-міщанської» ідеології, уникав дивитися в обличчя жакливого дійсності останніх сталінських років. Вміння використовувати тему виявилось й у великій картині «Повернувся» (1954), яка з'явилася в період компанії по боротьбі з «безконфліктністю» в радянському мистецтві. Художник врахував той факт, що «конфлікти» повинні бути суто приватними без найменшого натяку на критику «соціалістичної» дійсності. «Збіглий чоловік»... був вдячним об'єктом для справедливого осуду. «Спотворена» новела в живописі, як інші твори Сергія Григор'єва, з подвійним дном» [3; 39–40].

З таких позицій і Дієго Веласкеса – придворного живописця іспанського короля, можна звинуватити, як провладного художника конформіста, зацікавленого в гонорарах й титулах. Історія мистецтв має багато прикладів розкриття так званих «приватних» проблем у тематиці побутового жанру. Таким чином можна засудити Рембрандта за картину «Повернення блудного сина», а його співвітчизників, голландців, за звернення до жанру «натюрморт». Вічна тема «повернення через покаєння», розкрита Рембрандтом Гарменсом Ван Рейном у картині «Повернення блудного сина» (1606–1669), зацікавила Сергія Олексійовича Григор'єва. Художник звернувся до неї з позиції сучасного осмислення – сімейної драми. У картинах «Повернення блудного сина» та «Повернувся» існують деякі аналогії емоційно-психологічних взаємозв'язків учасників дії, зокрема, каяття, осуд, прощення, цікавість.

Не оминули творчість С. Григор'єва поет І. Бродський й критик О. Сидор-Гібелінда. Так, у статті «Соцреалізм – мерці без похорону» автор пропонує споглядати картину С. А. Григор'єва «Прийом до комсомолу», посилаючись на «есе І. Бродського», у якому побіжно згадується картина С. Григор'єва, оцінена у дусі «еротичних інспірацій...» [4; 52]. Подібну критику, яку представили О. Сидор-Гібелінда, І. Бродський, Б. Лобановський, можна охарактеризувати, як стиль критики періоду «соц-арт». Основне призначення цього стилю – висміювання і викриття соцреалізму. Напрямок носить «кітчевий» характер, пов'язаний із зовнішніми проявами оригінальності та епагажу. Цей період у мистецтві якраз припадає на початок 90-х й середину першого десятиліття двотисячних років.

Агресивне й іронічне ставлення до класиків попередньої епохи багато в чому мотивоване даниною часу й моді на художній стиль «соц-арт».

На перший погляд творчість художника справді може здатися провладною. Але варто було б врахувати, що за всіх умов він був реалістом і брав сюжети із сучасної йому дійсності. Так, спеціально чи ні, але він зачіпає політику, суспільні проблеми, навколишнє життя. Інший критик й художник Т. Лящук у зв'язку з цим пише: «Аналізуючи творчість Сергія Григор'єва, приходимо до висновку, що там і не пахло «соцреалізмом», маємо гарні жанрові картини, закоханого у життя художника» [5; 51]. Захист творчої репутації художника прозвучав у статті відомого критика й історика мистецтва Василя Афанасьєва: «...Жанрові твори художника післявоєнного часу – «Воротар» (1949), «Прийом до комсомолу» (1949), «Обговорення двійки» (1950), «Повернувся» (1954) мали неймовірний успіх у широкого глядача, стали помітними віхами на шляху розвитку української тематичної картини. Гріх відносити їх тільки на рахунок злощасного «передового творчого методу», а їх автора виставляти, як хитрого циніка, який зумів осідлати і добре приручити «кобилу соцреалізму». Жанрові полотна С. Григор'єва післявоєнного десятиліття, – справедливо вважає Афанасьєв, – «зберігають не тільки свою історично-культурну, але й певною мірою емоційну, естетичну дієвість. Більше того, вони ще раз нагадують про першорядну важливість розвитку, культивування побутового жанру в живописі. Досвід С. Григор'єва, його успіхи й невдачі у роботі над побутовою картиною повинні бути творчо, не-епігонськи, використані. Адже в основі – «типові ситуації в нелегкі часи, хвилюючі переживання, майстерно знайдені характеристики» [1; 292]. Свою статтю В. А. Афанасьєв назвав «Сповідальна правда художника» – однією назвою він небезпідставно наполягає на щирості та правдивості відношення художника до життя, вираженням якого і є його творчість. Болісно соромно від того, що художника помилково звинувачують у підлабузництві, у відносинах з владою, а його художні твори намагаються дискредитувати.

Що стосується «еротизму», яке розгледіли критики у відомій картині, на думку інших глядачів й мистецтвознавців, художник ставив іншу мету в створенні образів персонажів. Юлій Ятченко, професор Національної академії мистецтва та архітектури, а також один із учасників жанрової сцени категорично наполягає на тому, що написавши привабливі молоді обличчя, художник прагнув показати красу молодості. «Головне, що вдалося художнику, це те, що в картині він з'єднав молодіжний настрій часу і відчуття чистоти того покоління» (Із бесіди з Ю. Ятченко).

Останнім часом висвітилося багато нових фактів із життя й творчості Сергія Григор'єва, які спонукають представити їх у біографії та творчості художника. Зокрема, це книга «Спогади», яка вийшла у світ в 2010 р. до сторіччя з дня народження художника. Це своєрідна історія українського, й у цілому всього радянського мистецтва. Це, так би мовити, історичний літературний портрет – історія живопису в обличчях. Відлуння епохи. У «Спогадах» показано все – й гумор студентських років, й зворушлива поезія Дніпровських схилів й київських вуличок, особистий біль втрати й трагедії, який спіткав ціле покоління.

Президент Української національної академії мистецтв Андрій Чебикін у вступному слові відзначає: «Спогади» Григор'єва майстерно написані, вони

розкривають внутрішній світ художника, створюють образи видатних майстрів образотворчого мистецтва України та інших республік Радянського Союзу, з якими особисто працював й творив Сергій Олексійович. Прекрасно висвітлені соціальні, політичні та побутові умови, в яких проходив творчий процес. Дорогоцінним в спогадах є те, що ми бачимо й глибоко відчуваємо творче життя Київського державного художнього інституту, ректором якого свого часу був Сергій Григор'єв...» [2; 1].

Також у мемуарах представлені ілюстрації, виконані в стилі «стилізації тридцятих років», формалістична творчість художника замовчувалася, а іноді піддавалася критиці. На його частку вистачило й «виправної» критики в 30-ті роки – за формалістичну творчість й «хвалебну» у 50–80-ті. Не забували згадувати «безконфліктну» картину «Ентузіасти Каховки». Критика періоду «незалежної України» безпідставно стала зображати Григор'єва як конформіста.

Виникла потреба оцінити творчість Сергія Олексійовича Григор'єва без зайвих політичних хвилювань і пристрастей. При цьому слід було б врахувати й майже повністю втрачену «формалістичну» спадщину художника, й невідому раніше мемуаристику, а також його педагогічну працю. Адже він володів неабияким талантом викладача. І не випадково став визнаним «творчим батьком» багатьох українських художників! Вже по-іншому можна й слід побачити й прочитати жанрову творчість автора, оцінити поетичність пейзажної лірики митця. Залишається фактом, що практично усі його творчі пошуки відзначились художніми «знахідками» – майстерно виконаними глибокими за змістом творами. Художник, відтворюючи реальну дійсність, вкладає у мистецтво набагато більше ніж просто бачить. Він зображає навколишнє життя об'ємно, де є все – й політика, й суспільні проблеми. Через власний духовний, внутрішній стан він передає емоційний спосіб життя того часу. Кращим формулюванням завдання мистецтва на всі часи мені видаються слова самого Сергія Григор'єва: «Стара істина, завжди буде істиною: завдання мистецтва – духовний світ людини. І все ж, ніщо не стоїть на місці. Геніальні твори мистецтва давнини «змінюються» разом з історією, безумовно, сприймаються сучасною людиною інакше, ніж свого часу. Змінюються епохи, змінюється світосприйняття людини, змінюються ідеали, вірування, але духовна ниточка, що пов'язує людство у його розвитку, ніколи не переривалася» [2; 69].

Література:

1. Афанасьєв В. А. Сповідальна правда художника. / В. А. Афанасьєв – К. : Українська Академія Мистецтв. – № 7. – 2000. – 370 с.
2. Григор'єв С. М. Спогади / С. М. Григор'єв, І. М. Григор'єв. – К. : Шкільний світ, 2010. – 86 с.
3. Лобановський Б. Реалізм і соцреалізм в українському живописі радянського часу : Історія. Колекція. Експеримент / Б. Б. Лобановський. – К. : LKMaker. – 1998. – 215 с.
4. Ляцук Т. Соціалістичний реалізм : інфляція ідеї або золотий запас? / Тиміш Ляцук. – Образотворче Мистецтво. – К., 2005. – № 3. – НСХУ. – 108 с.
5. Сидор-Гібелінда О. Мерці без похорону / Олег Сидор-Гібелінда. – К. : Образотворче Мистецтво. – НСХУ – № 4. – 2005. – 108 с.